

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ ТА ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

© Семеренська О. В., 2015

<http://orcid.org/0000-0001-6054-1392>

У статті розглядаються основні функції соціальних працівників в Україні, а саме: організаторська, посередницька, комунікативна, діагностична, аналітико-оцінювальна, прогностична, охоронно-захисна, профілактична, соціально-терапевтична, корекційно-реабілітаційна, функція соціально-педагогічної підтримки і допомоги дитині чи молодій людині, психотерапевтична, рекламно-пропагандистська, соціально-педагогічна, соціально-економічна, інформаційна та дослідницька. Аналіз поглядів науковців щодо виокремлення функцій у сфері соціальної роботи, а також перелік типових завдань професійної діяльності, що передбачені кожною окремою функцією фахівця із соціальної роботи на сучасному етапі, подано у вигляді узагальнюючої таблиці. Визначено основні функції соціального працівника у Великій Британії, такі як: адміністративна, організаторська, індустріальна і клінічна. Проведено порівняльний аналіз професійних обов'язків вітчизняних та закордонних соціально-педагогічних кадрів, що дозволив дійти висновку про те, що велика кількість професійних функцій соціальних працівників у нашій країні зумовлена, з одного боку, об'єктом соціального впливу, а з іншого – гострим дефіцитом професійно підготовлених фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: функція, завдання, соціальний працівник, Україна, Велика Британія.

Семеренская Е.В. Основные функции специалистов по социальной работе в Украине и Великобритании.

В статье рассматриваются основные функции социальных работников в Украине, а именно: организаторская, посредническая, коммуникативная, диагностическая, аналитико-оценочная, прогностическая, охранно-защитная, профилактическая, социально-терапевтическая, коррекционно-реабилитационная, функция социально-педагогической поддержки и помощи ребенку или молодому человеку, психотерапевтическая, рекламно-пропагандистская, социально-педагогическая, социально-экономическая, информационная и исследовательская. Анализ взглядов ученых относительно разграничения функций социальных работников, а также перечень характерных профессиональных задач, предусмотренных каждой отдельной функцией на современном этапе, представлены в виде обобщающей таблицы. Выделены такие основные функции социального работника в Великобритании, как административная, организаторская, индустриальная и клиническая.

Проведен сравнительный анализ профессиональных обязанностей отечественных и зарубежных социально-педагогических кадров, который позволил сделать вывод о том, что большое количество профессиональных функций социальных работников в нашей стране обусловлено, с одной стороны, объектом социального воздействия, а с другой, – острой нехваткой высококвалифицированных специалистов социальной сферы.

Ключевые слова: функция, задача, социальный работник, Украина, Великобритания.

Semerenska O. Main functions of social workers in Ukraine and Great Britain

In the article the main functions of Ukrainian social workers such as managerial, mediatorial, communicative, diagnostic, analytical and evaluative, prognostic, protective, preventive, social-therapeutic, correctional and rehabilitative, the one of social-pedagogical support and help to children and youth, psycho-therapeutic, promotional, social-pedagogical, social-economic, informational, and exploratory have been examined. The analysis of researchers' opinions about the differentiation of social workers' functions as well as the list of typical professional tasks covered by each function at present have been shown in the resumptive table. Such major functions of social workers in Great Britain as administrative, managerial, industrial and clinical have been distinguished. The comparative analysis of home and foreign social workers' professional duties has been conducted. It helps to make the conclusion that a big number of social workers' professional functions in our country is caused by the object of social impact, on the one hand, and the lack of highly qualified social workers, on the other.

Key words: function, task, social worker, Ukraine, Great Britain.

Постановка проблеми. На сучасному кризовому етапі розвитку суспільства особливо актуальними стають питання професійної діяльності соціальних працівників, які покликані здійснювати діагностику й прогнозування соціальних процесів, надавати профілактичну, соціально-терапевтичну, психологічну, педагогічну і правову допомогу різним верствам населення. У цьому плані значний інтерес для України становить досвід Великої Британії, де висуваються чіткі вимоги до фахівців цієї сфери, зокрема критерії щодо їхніх знань, вмінь, навичок та особистісних якостей, які дозволяють здійснювати обов'язки найбільш якісно і професійно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що деякі питання теоретичних засад соціальної роботи розглядали українські (І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, І. Козубовська, Г. Лактіонова, І. Мигович, Л. Міщик, В. Полтавець, С. Хлебик, Л. Штефан та ін.) та російські (М. Галагузова,

Н. Корольова, А. Мудрик, Т. Кремньова, П. Павленок, М. Фірсов, Є. Холостова та ін.) науковці. Питання організації соціальної освіти розглядаються у працях таких вчених Великої Британії, як М. Баркера (M. Barker), Дж. Лішмана (J. Lishman), Б. Мундея (B. Munday), С. Шардлоу (S. Shardlow), Е. Янгхазбенда (E. Younghusband)) та ін. Проте відсутній порівняльний аналіз основних функцій та обов'язків соціальних працівників України та Великої Британії, що й зумовило написання даної статті.

Постановка задачі. Важливим аспектом у контексті якісної професійної діяльності соціальних працівників є визначення та аналіз основних функцій фахівців цієї сфери, дослідження типових завдань діяльності та порівняльний аналіз професійних обов'язків вітчизняних та закордонних соціально-педагогічних кадрів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Знання і вміння соціального працівника реалізуються в конкретних функціях. «В останнє десятиріччя, – пише Н. Бура, – в усьому світі суттєво змінилось розуміння функцій соціальної роботи ... Зроблено акцент на захист людини в цілому, її інтересів, потреб у зв'язку зі зміною соціальних умов» [2].

У відповідності до посад, що може займати випускник ВНЗ, він має бути придатним до виконання виробничих функцій, тобто видів діяльності, та типових завдань діяльності.

Серед науковців існують різні підходи до визначення функцій у сфері соціальної роботи (табл.1):

Табл. 1.

Функції соціального працівника

Зміст виробничої функції	Назва типової діяльності
<p>Організаторська <i>(Л.Артюшкіна, Р.Овчарова, В.Сидоров, О.Карпенко), у О.Луганцевої - організаційно-координаторська, у М.Фірсова, О.Студьонової, А.Ляшенко – диспетчерська, у Ж.Серкіса, Ю.Мельник, С.Шаргородської – організаційно-комунікативна, у М.Галагузової, О.Карпенко – посередницька.</i></p>	<p>При необхідності залучення інших фахівців (психолога, психотерапевта, сексолога, економіста, юриста та ін.) чи органів влади, забезпечення їхньої подальшої участі у долі користувача соціальних послуг, а також узгодження взаємодії всіх учасників та установ.</p>

<p>Посередницька (Л.Артюшкіна, О.Луганцева)</p>	<p>Забезпечення посередництва між особистістю і сім'єю, сім'єю і суспільством, представлення інтереси людей у державних та недержавних установах та організаціях.</p>
<p>Комунікативна (Л.Артюшкіна, В.Сидоров, О.Луганцева), у Р.Овчарової – організаційно-комунікативна</p>	<p>Пошук та вибір спілкування. Виявлення правил і норм спілкування. Аналіз функцій спілкування. Педагогізація спілкування. Аналіз і виявлення сутностей особливостей комунікативної діяльності в різних мікросоціумах. Коректування внутрішньо-сімейного спілкування. Конструювання спілкування з колегами і з усіма суб'єктами діяльності.</p>
<p>Діагностична (оціночна) (Л.Артюшкіна, Р.Овчарова, М.Галагузова, М.Фірсов, О.Студьонова, А.Ляшенко, О.Карпенко, О.Луганцева); у Ж.Серкіса, Ю.Мельник, С.Шаргородської – аналітико-діагностична</p>	<p>Моделювання засад психолого-педагогічної діагностики. Вивчення, аналіз і оцінка користувачів соціальних послуг (індивідів, сімей, груп, спільнот), ступінь і направленість впливу на них соціального середовища. Визначення «соціального діагнозу».</p>
<p>Аналітико-оцінювальна (О.Карпенко). У О.Луганцевої – функція професійного вдосконалення. На думку В.Сидорова, ця функція є складовою діагностичної.</p>	<p>Аналіз, усвідомлення ходу і результату своєї діяльності у процесі соціальної роботи, виявлення у ній позитивних і негативних аспектів. Порівняння досягнутих результатів з визначеними цілями і завданнями. Усвідомлення своїх професійних можливостей і, у зв'язку з цим, побудова програми подальшого професійного розвитку.</p>
<p>Прогностична (Л.Артюшкіна, Р.Овчарова, М.Галагузова, В.Сидоров, Ж.Серкіс, Ю.Мельник, С.Шаргородська, О.Карпенко), у О.Луганцевої – прогностично-проектувальна</p>	<p>Прогноз діяльності соціального педагога. Аналіз ситуацій і виду прогнозування. Обґрунтування змісту прогнозу. Виявлення особливостей прогнозування різних напрямків діяльності.</p>
<p>Охоронно-захисна (Л.Артюшкіна, Р.Овчарова, М.Галагузова, Ж.Серкіс, Ю.Мельник, С.Шаргородська, О.Карпенко); у В.Сидорова, О.Луганцевої – правозахисна</p>	<p>Підготовка довідок, ділових документів правозахисного характеру. Оволодіння інформацією про повноваження соціального педагога. Аналіз обов'язків сім'ї, школи, виховних інститутів соціалізації особистості. Узагальнення правового захисту щодо захисту дітей та молоді.</p>

<p>Попереджувально-профілактична (Л.Артюшкіна, Р.Овчарова, М.Галагузова, О.Карпенко, О.Луганцева), у В.Сидорова – превентивна, у Ж.Серкіса, Ю.Мельник, С.Шаргородської - соціально-профілактична</p>	<p>Виявлення причин та форм девіантної поведінки підлітків та молоді. Вибір та форми соціально-профілактичної роботи. Пошуки способів та прийомів навіювання та переконання. Виявлення впливу шкідливих звичок та асоціальних форм поведінки, здоров'я та життєдіяльності особистості. Підготовка методичних матеріалів щодо організації здорового способу життя.</p>
<p>Соціально-терапевтична (Л.Артюшкіна, Р.Овчарова, М.Фірсов, О.Студьонова, А.Ляшенко), у О.Карпенко – функція допомоги та підтримки.</p>	<p>Узагальнення терапевтичних засад психолого-педагогічної терапії. Виявлення проблем соціально-терапевтичної допомоги. Організація соціально-терапевтичної роботи. Виявлення рівнів та форм соціально-терапевтичної роботи. Обґрунтування пропозиції та рекомендацій щодо соціально-терапевтичної допомоги різним групам населення.</p>
<p>Корекційно-реалітаційна (Л.Артюшкіна, М.Галагузова, у В.Сидорова - корекційна); у Ж.Серкіса, Ю.Мельник, С.Шаргородської - реалітаційна</p>	<p>Аналіз кризової ситуації, у якій опинився користувач соціальних послуг. Обґрунтування особливостей корекційно-реалітаційної роботи. Підготовка матеріалів до здійснення корекційно-реалітаційної роботи. Формування обґрунтованих вимог фахівця, який здійснює соціальну реабілітацію.</p>
<p>Функція соціально-педагогічної підтримки і допомоги дитині, молодій людині (Ж.Серкіс, Ю.Мельник, С.Шаргородська), у М.Галагузової - евристична</p>	<p>Надання соціально-психолого-педагогічної допомоги дитині, молодій людині у саморозвитку, самопізнанні, самооцінці, самоствердженні, самоорганізації, само реабілітації, самореалізації. Встановлення довірливих взаємин з дитиною (користувачем соціальних послуг).</p>
<p>Психотерапевтична (В.Сидоров, Ж.Серкіс, Ю.Мельник, С.Шаргородська, О.Луганцева), у Р.Овчарової - освітньо-виховуюча</p>	<p>Вербальний і невербальний вплив на когнітивну, емоційну і поведінкову сфери особистості користувача соціальних послуг з метою допомогти йому змінити ставлення до наявних проблем і оточуючого соціального середовища.</p> <p>За Р.Овчаровою – цілеспрямований педагогічний вплив на поведінку і діяльність дітей та дорослих. Використання у виховному процесі засобів і можливостей власне самої особистості як активного суб'єкту виховного процесу</p>

<p>Рекламно-пропагандистська (В.Сидоров), у М.Фірсова, О.Студьонової, А.Ляшенко - інформаційна</p>	<p>Поширення ідей соціального захисту людини. Надання об'єктивної інформації про види соціальних послуг з метою формування попиту на них.</p>
<p>Соціально-педагогічна (В.Сидоров)</p>	<p>Виявлення інтересів і потреб людей щодо різних видів діяльності (культурно-відпочинкової, спортивно-оздоровчої, технічної і художньої творчості, туризму) і залучення до роботи з ними різних установ, закладів, товариств, творчих спілок.</p>
<p>Соціально-економічна (В.Сидоров)</p>	<p>Задоволення матеріальних інтересів і потреб малозабезпечених верств населення.</p>
<p>Інформаційна (М.Фірсов, О.Студьонова, А.Ляшенко)</p>	<p>Збирання інформації про користувача соціальних послуг, сім'ю чи групу сімей, проблеми і умови соціуму для забезпечення результативності соціального «втручання». Разом з тим забезпечення їх інформацією про соціальні послуги, що надаються конкретною службою чи закладом певного регіону.</p>
<p>Дослідницька (О.Луганцева)</p>	<p>Організація та проведення науково-дослідної роботи з вивчення актуальних проблем розвитку особистості (як дитини, так і дорослого) в соціумі.</p>

Більшість учених погоджуються з кваліфікацією, яку запропонував В.Сидоров. Учений одним із перших зробив спробу класифікувати функції соціального працівника в цілому і поділив їх на два класи: *базисні* та *спеціальні*. До базисних він відніс: діагностичну (оціночну), прогностичну та перетворюючу. Спеціальні функції, за переконанням автора, складаються з комунікативної, організаторської, правозахисної, превентивної, психотерапевтичної, рекламно-пропагандистської, соціально-педагогічної та соціально-економічної [6].

Аналіз поглядів науковців, що згадані в таблиці, дозволяють стверджувати про їхню консолідацію щодо *діагностичної, охоронно-захисної, прогностичної, попереджувально-профілактичної* функцій соціального працівника.

Щодо *організаторської* функції, то більшість вчених її сутність визначають як залучення волонтерів та інших фахівців до соціальної роботи та подальшу координацію їхньої діяльності. М. Фірсов, О. Студьонова, А. Ляшенко

назвали цю функцію диспетчерською. Л. Артюшкіна, окрім зазначених задач соціального працівника, додає ще визначення пріоритетних напрямків своєї діяльності, її планування. Р. Овчарова – організацію соціально-педагогічної діяльності дітей та дорослих, їхню ініціативу, творчість; сприяння у питаннях працевлаштування, професійної орієнтації та адаптації.

О. Луганцева виокремлює *дослідницьку* та *посередницьку* функції.

У М. Фірсова, О. Студьонової, А. Ляшенка *інформаційна* функція частково співпадає із рекламно-пропагандистською за В. Сидоровим.

Деякі вчені (О. Карпенко, О. Луганцева) виокремлюють *аналітико-оцінювальну*, основною суттю якої є докладання зусиль для професійного вдосконалення.

Р. Овчарова у своїй класифікації поєднує *попереджувально-профілактичну* і *соціально-терапевтичну* функції, а також виокремлює *освітньо-виховуючу*.

О. Карпенко розділяє *діагностичну* і *аналітико-оцінювальну* функції. Перша, на думку автора, пов'язана з визначенням користувача послуг, його сім'ї, оточення, психологічних особливостей, тобто діагностикою певного типу сімей із метою надання їм соціальної, соціально-психологічної допомоги, виявленням кола спілкування людини, суті і причин його проблем (соціальних, особистих, міжособистісних, сімейних труднощів і конфліктів) з метою створення умов для їх вирішення.

За слушною думкою І. Зверєвої, О. Безпалько, С. Харченка та ін. така велика кількість професійних функцій зумовлена, з одного боку, об'єктом соціального впливу, а з іншого – гострим дефіцитом професійно підготовлених соціальних працівників. У зв'язку з цим перелік професійних функцій спеціалістів із соціальної роботи необхідно розглядати як певну ідеальну модель, а не як перелік обов'язків і вимог до якості підготовки спеціалістів [7, с. 226].

Варто зауважити, що у зарубіжній практиці, зокрема у Великій Британії, як правило, розрізняють такі функції соціального працівника: адміністративну, організаторську, індустріальну і клінічну, що дозволяє при складанні освітніх програм не тільки краще враховувати специфіку соціальної діяльності, але й чіткіше орієнтувати майбутніх фахівців на виконання певної функції (при

обов'язковому знанні інших) і тим самим створювати умови для більш кваліфікованої підготовки до конкретної роботи.

Варто також звернути увагу на те, що в Україні функція координації ресурсів і послуг та узгодження потреб і наявних ресурсів належить не до функцій соціального працівника, як у Великій Британії, а до функцій відповідних державних службовців.

Не характерною для української системи надання соціальних послуг, на відміну від британської, є і функція розгляду кандидатур, оцінювання та затвердження осіб по догляду за дитиною, хворим чи інвалідом, прийомних батьків, опікунів тощо, що є прерогативою спеціальних опікунських рад.

Висновки. Узагальнення науково-педагогічних матеріалів приводить до висновку, що структура професійних обов'язків соціального працівника досить складна і різноманітна, а обсяг знань, умінь і навичок цього спеціаліста не може обмежуватися характеристиками, які закладені в посадових інструкціях. Вона постійно розвивається і вдосконалюється, що передбачає постійний розвиток особистості соціального працівника, його перепідготовку і підвищення кваліфікації.

Перспективи подальших наукових пошуків. Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектних проблем, пов'язаних із підвищенням якості виконання професійної діяльності соціальних працівників. Подальшого вивчення потребують питання організації практики майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ для формування реалістичного підходу до соціально-педагогічної діяльності.

Література

1. Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за кордоном: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. І.В.Козубовської, І.І.Миговича. – Ужгород: Мистецька лінія, 2003. – 361 с.
2. Бура Н.П. Соціальна робота. – Х.: Університет внутрішніх справ, 1996. – 101 с.
3. Карпенко О.Г. Деякі аспекти активізації процесу професійної підготовки соціальних працівників. / Соціальна робота в Україні: теорія і практика. - 2005. - № 4. – С. 29-36.

4. Коваль Л. Підготовка соціальних педагогів і соціальних працівників в Україні. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. - №1,2. - С. 86-95.

5. Міщик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: автореф ... дис. д-ра пед. наук (13.00.05) – К., 1997. – 32 с.

6. Сидоров В. Діяльність соціального працівника: рольовий аспект // Соціальна політика і соціальна робота. – 1999. - № 3-4. – С. 41-81.

7. Соціальна робота в Україні : навч. посібник для вищ. навч. закл / І.Д.Зверева, О.В.Безпалько, С.Я.Харченка та ін. [За заг. ред. І.Д.Зверевої, Г.М.Лактіонової] – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.